

УДК 159.96

DOI 10.18372/2786-823.1.17512

Михеєва Тамара Олександрівна 

викладач, аспірантка,

Національний авіаційний університет,

м. Київ, Україна

[tamaramiheeva86@gmail.com](mailto:tamaramiheeva86@gmail.com)

## ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ВАЖЛИВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ - МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

*Анотація.* У статті проводиться аналіз поняття «толерантність до невизначеності» та наводяться характеристики, притаманні толерантним та інтолерантним до невизначеності особистостям. Здійснено теоретичний аналіз поняття толерантності до невизначеності; емпірично визначено рівні толерантності та інтолерантності до невизначеності у іноземних студентів-майбутніх фахівців авіаційної галузі. Зроблено висновок про відсутність сформованості високого рівня ТН у іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі; при цьому у більшій частині іноземних студентів виявлено високий та вище середнього рівня показники ІТН, що говорить про неготовність до непередбачуваних та невизначених ситуацій, які притаманні авіаційній галузі.

**Ключові слова:** іноземні студенти, авіаційна галузь, толерантність до невизначеності.

*Annotation.* The article analyzes the concept of "tolerance to uncertainty" and presents the characteristics inherent in tolerant and intolerant individuals. A theoretical analysis of the concept of tolerance to uncertainty is carried out; the levels of tolerance and intolerance to uncertainty of foreign students - future specialists in the aviation industry are empirically determined. It is concluded that

*there is a lack of formation of a high level of tolerance to uncertainty in foreign students-future aviation engineers; at the same time, most foreign students have high and above average levels of intolerance to uncertainty, which indicates unpreparedness for unpredictable and uncertain situations inherent in the aviation industry.*

**Key words:** *foreign students, aviation industry, tolerance to uncertainty.*

**Актуальність теми.** У сьогоднішніх реаліях невизначеність – це частина життя як кожної окремої особистості, так і суспільства загалом. А найкращим прикладом наявності невизначеності є ситуації, коли особистість постає перед певним вибором між різноманітними можливими варіантами розвитку подальших подій.

Сучасні вимоги міжнародного ринку праці, які висуваються до молодих фахівців - вчорашніх випускників університетів, а також поява нових професій та спеціалізацій призводять до того, що перед студентами все частіше постає проблема: спеціальність, яку вони обрали при вступі до закладу освіти, на момент отримання студентом диплому втрачає свою актуальність.

Ще донедавна професійне навчання загалом було спрямоване на підготовку студентів до засвоєння готових, «шаблонних» методів і шляхів вирішення певних професійних завдань у певних конкретних (заздалегідь відомих, визначених) умовах. Однак, зважаючи на динамізм усіх процесів, які відбуваються в соціальній, економічній, політичній, промисловій, міжособистісній та інших сферах, а також беручи до уваги той факт, що міжнародний ринок праці висуває до фахівців нові вимоги щодо володіння ними не тільки професійно-важливими (Hard Skills), але й особистісними соціальними якостями (Soft Skills) [1], оновлені освітньо-професійні програми (ОПП) спрямовані на формування у студентів нових компетентностей.

Так, загальні та фахові компетентності, перераховані в ОПП «Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден та авіадвигунів», об'єднуються інтегральною компетентністю, яка визначається як «здатність розв'язувати

складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері авіаційного транспорту або у процесі подальшого навчання із застосуванням положень, теорій та методів природничих, технічних, інформаційних та соціально-економічних наук, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов» [2]. Саме тому у професійній підготовці майбутніх авіаційних фахівців вкрай важливим вважаємо формування і розвиток здатності ефективно діяти у ситуаціях з новими невідомими умовами, вміння швидко приймати обґрунтовані рішення щодо розв'язання непередбачуваних обставин.

Беручи до уваги вищезазначене, в контексті організації психолого-педагогічного супроводу іноземних студентів-майбутніх фахівців авіаційної галузі особливої уваги заслуговує феномен толерантності до невизначеності.

**Мета дослідження** полягає у теоретичному аналізі наукових джерел щодо трактування феномену «толерантності до невизначеності» та визначенні показників толерантності (ТН) та інтолерантності до невизначеності (ІТН) у іноземців, які працюють інженерами в авіакомпаніях, та іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі.

**Аналіз наукових джерел.** Невизначеність можна розглядати не тільки як результат оцінки суб'єктом ситуації, яка має декілька можливих варіантів розв'язання або яка містить непередбачувані обставини, коли необхідно прийняти якийсь рішення при розв'язанні конкретної проблеми, але і як вміння ефективно діяти та приймати рішення в умовах неповної або суперечливої інформації.

Досліджуючи феномен толерантності до невизначеності, американські вчені Phillip G. Clampitt та M. Lee Williams виокремили наступні загальні висновки, які стали основою їх досліджень:

1) невизначеність є невід'ємним станом природнього середовища, що підтверджується законами термодинаміки, фізики;

2) толерантність до невизначеності є надійним поняттям, яке вимірюється різними способами, оскільки невизначеність певною мірою можна розуміти як її протилежне до чогось визначеного, конкретного. Тому прийняти невизначене

означає прийняти сумніви, а рівень того, як люди сприймають невизначеність, вимірюється рівнем їх толерантності. Крім того, існує багато концепцій, які пов'язані з невизначеністю, однією з таких є поняття двозначності. Неоднозначність передбачає те, що альтернативи відомі, а невизначеність – що альтернативи потенційно невідомі;

3) у всіх людей різні рівні толерантності до невизначеності, що пояснюється різними факторами [3].

Відомий дослідник С. Баднер, автор методики визначення рівня толерантності до невизначеності, зауважував, що невизначені ситуації характеризуються новизною, складністю та нерозв'язністю. Відповідно до цього дослідник виокремив три типи невизначених ситуацій:

1) нова, невідома раніше, нестандартна, тобто така, яка обумовлена недостатньою кількістю або відсутністю певних стимулів або подразників;

2) комплексна – та, яка містить занадто велику кількість стимулів або подразників;

3) суперечлива – та, яка містить суперечливі стимули або подразники [4].

Дослідниця С. Хілько поняття толерантності до невизначеності розглядає з позицій різних теоретичних конструктів: «як риса особистості, як соціально-психологічна установка, як когнітивно-перцептивне утворення, як здатність особистості, як культурна складова, як множинність реакцій на невизначені ситуації, характеристика індивідуальної саморегуляції особистості в невизначених ситуаціях». Процес формування толерантності до невизначеності вчена пропонує розглядати як «процес змін особистості на когнітивному, емоційному і поведінковому рівнях, внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх факторів невизначеності, в результаті чого формується здатність не тільки витримувати напругу в ситуаціях невизначеності, а й продуктивно діяти і знаходити варіанти вирішення таких ситуацій» [5]. При цьому вчена виділяє внутрішні та зовнішні джерела виникнення ситуацій невизначеності у професійній діяльності. До внутрішніх відносить ті, які «пов'язані з внутрішніми протиріччями особистості і виникають у процесі когнітивної

побудови і осмислення професійної діяльності, суб'єкт-суб'єктних відношень, побудови особистісної Я-концепції, побудови ієрархії смислів професійної діяльності». До зовнішніх дослідниць відносять ті джерела, які «виникають при взаємодії із зовнішнім середовищем, яке характеризується динамічністю, мінливістю, непередбачуваністю». Поняття толерантності до невизначеності розглядається вченою як «здатність виявляти толерантність до зовнішніх і внутрішніх ситуацій невизначеності в професійній діяльності, що супроводжується когнітивним осмисленням таких ситуацій, позитивним ставленням до невизначеності або двозначності та активним пошуком вирішення таких ситуацій» [5].

Дослідники О. Саннікова та О. Санніков поняття толерантність до невизначеності розглядають як стійку «властивість особистості, психологічна сутність якої полягає в стійкості до впливів фактора неясності, нечіткості середовища і виявляється у прийнятті неоднозначності в процесі пошуку альтернатив рішення, терпиме відношення до новизни, до непередбачуваності, до складності й мінливості ситуації» [6]. Вчені стверджують, що особи з високим рівнем толерантності до невизначеності здатні до продуктивних дій у незнайомих обставинах та приймати рішення, не зазнаючи при цьому сумнівів та страху невдачі. Навпаки, особи з низьким рівнем ТН (або з високим показником інтолерантності до невизначеності ІТН) схильні сприймати непередбачувані та складні ситуації як загрозливі, а це призводить до появи деструктивних реакцій. При цьому недостатня (або часткова) інформованість та необхідність прийняття рішень протягом строго визначеного терміну негативно впливають на особистість. Дослідники зазначають, що прийняття оптимального рішення, при якому можливе найбільш ефективне вирішення певної конкретної ситуації, залежить від рівня сформованості у цих осіб необхідних особистісних психологічних властивостей таких як толерантність, рішучість тощо.

Дослідниця С. Кузікова поняття толерантності до невизначеності розглядає як «властивість особистості, яка дозволяє витримувати кризові прояви, пов'язані з невизначеністю смислових підвалин власного буття та виникнення

непередбачуваних життєвих ситуацій». Вчена зазначає, що «толерантність є готовністю до прийняття нових умов діяльності і взаємодії...є особистісною рисою, що визначає ставлення індивіда до неоднозначних, тривожних ситуацій незалежно від емоційного знака цієї невизначеності» [7]. Відповідно до цього ТН впливає на перебіг когнітивних та емоційних процесів, на міжособистісні стосунки та соціальну поведінку, а також на те, як особистість реагує на непередбачувані складні ситуації та яку стратегію поведінки при цьому обирає.

Науковець С. Литвин поняття ТН пропонує розглядати як «особистісну рису, яка проявляється у постійній готовності до того, що може відбуватися будь що». Так, дослідник виокремлює такі компоненти ТН:

- 1) «здатність прийняти факт або явище без пояснення;
- 2) здатність утримувати взаємосуперечливі судження; спокійне або зацікавлене ставлення до хаосу та неупорядкованості;
- 3) здатність почати важливу справу без абсолютної підготовки;
- 4) здатність відчувати плинність сталих речей;
- 5) здатність комфортно переживати власні сумніви;
- 6) спокійне або зацікавлене ставлення до суб'єктивності інших людей, діалогічність;
- 7) готовність до спонтанності та заохочення свободи у близьких стосунках;
- 8) спокійне ставлення до випадкових процесів;
- 9) вміння прийняти невідоме;
- 10) здатність спокійно переживати неясність та незавершеність у спілкуванні;
- 11) комфортне переживання ситуації, у якій невідомі думки та ставлення важливих людей» [8].

Дослідник А. Гусєв поняття ТН розглядає як «властивість особистості, що дозволяє їй витримувати пов'язані з невизначеністю смислових підвалин власного буття кризові прояви, які виникають під час переходу до нової ідентичності» та наголошує на тому, що ТН є багаторівневим та

багатовимірним особистісним конструктом, який може бути віднесений до інтегральних характеристик особистості [9].

На думку І. Томаржевської, ТН – це психологічний конструкт, який пояснює та передбачає поведінку людини як в широкому класі ситуацій, так і в різних культурах. Практична значущість конструкту ТН обумовлюється забезпеченням особистості життєстійкістю, здатністю ефективно приймати рішення та зберігати при цьому продуктивну активність, а також досягати успіхів, справляючись зі складними непередбачуваними життєвими ситуаціями [10].

Дослідниця Г. Павленко вважає, що ТН розглядається як особистісна характеристика, яка дозволяє зберігати психічну рівновагу у складних ситуаціях і, тим самим, позитивно пов'язується з феноменом психологічного благополуччя. Результати досліджень Г. Павленко засвідчили, що особистість з високим рівнем ТН здатна пристосовуватись, трансформувати та задовольняти свої потреби у змінних умовах навколишнього середовища; така особистість не боїться здобути новий досвід, а також здатна оперативно змінювати свої поведінкові установки [11].

Таким чином, поняття «толерантність до невизначеності» зарубіжними та вітчизняними науковцями трактується по-різному. Однак, ґрунтуючись на вищезазначених положеннях, ТН можна розглядати як: здатність комфортно переживати власні сумніви; здатність ефективно працювати, не будучи при цьому впевненим у кінцевому результаті; здатність прийняти якусь подію чи явище без пояснення; готовність до спонтанних дій; спокійне ставлення до невизначених чи випадкових, незапланованих ситуацій; здатність спокійно сприймати і переживати неясність чи незавершеність у спілкуванні; здатність спокійно приймати невідоме тощо.

Узагальнивши думки зарубіжних та вітчизняних дослідників, можемо стверджувати, що толерантній до невизначеності особистості притаманні наступні характеристики:

- спокійне сприйняття виникнення непередбачуваних обставин;

- здатність комфортно почувати себе, перебуваючи в невизначеній ситуації;

- схильність відчувати бажання опинитись у невизначеній ситуації;

- здатність приймати обґрунтовані рішення для вирішення задач при наявності обмеженої кількості інформації або за наявності багатьох невідомих;

- здатність зберігати спокій при виникненні конфліктів у невизначених ситуаціях;

- здатність приймати невідоме, яке криється у невизначеній ситуації, а відтак і здатність адаптуватись до нових умов.

В той же час, інтолерантній до невизначеності особистості притаманні такі характеристики:

- схильність приймати поспішні рішення, не враховуючи при цьому реальний стан справ;

- схильність приймати категоричні рішення: «так або ні»; розділяти усе на «чорне та біле», тобто нездатність припускати наявність водночас і позитивних, і негативних чинників, притаманних одному і тому ж об'єкту;

- уникання суперечливих, невизначених ситуацій і надання переваги чомусь знайомому, намагаючись не приймати щось нове та незвичне;

- сприйняття невизначеної ситуації як загрозової.

**Результати дослідження.** Обґрунтувавши необхідність формування Soft Skills у іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі та визначивши толерантність до невизначеності як важливу якість, якою повинні володіти авіаційні інженери [1], нами було проведено опитування для визначення рівня толерантності та інтолерантності до невизначеності. В опитуванні взяли участь іноземці, які працюють інженерами в авіакомпаніях та іноземні студенти-майбутні інженери авіаційної галузі з таких країн: Алжир, Еквадор, Єгипет, Китайська Народна Республіка, Конго, Марокко, Нігерія, Об'єднані Арабські Емірати, Республіка Узбекистан, Судан, Туреччина.

У нашому дослідженні ми використали опитувальник Баднера [4]. Розмір вибірок становив:  $n=43$  (кількість опитаних іноземних інженерів, які працюють



в авіакомпаніях); n=44 (кількість опитаних іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі). Результати опитування представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Результати опитування щодо визначення рівнів толерантності (ТН) та інтолерантності (ІТН) до невизначеності**

Рівень	Іноземні інженери, які працюють в авіакомпаніях (n=43)		Іноземні студенти-майбутні інженери авіаційної галузі (n=44)	
	ІТН	ТН	ІТН	ТН
Низький	-	7	-	7
Нижче середнього	1	7	-	5
Трохи нижче середнього	4	12	1	5
Середній	26	16	12	18
Трохи вище середнього	5	1	6	7
Вище середнього	4	-	5	2
Високий	3	-	20	-

Таким чином, результати нашого дослідження засвідчили наявність сформованих:

а) середнього рівня ІТН у більшості працюючих іноземних інженерів, що складає 60,4 % від загальної кількості опитаних; вище середнього рівня ІТН у третини опитаних, що склало 27,9 % від загальної кількості; і лише у 11,6 % опитаних осіб рівень ІТН трохи нижче середнього;

б) середнього рівня ТН у 37,2 % опитаних працюючих іноземних інженерів; по 16,28 % припало на низький та нижче середнього рівня ТН; трохи нижче середнього рівня у 27,9 % опитаних іноземних інженерів і лише у однієї особи рівень ТН трохи вище середнього, що склало 2,33 % від загальної кількості опитаних осіб;

в) високого рівня ІТН у 45,4 % опитаних іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі; вище середнього рівня ІТН у 11,3 % опитаних;

трохи вище середнього рівня ІТН у 13,6 % опитаних; середнього рівня ІТН у 27,2 % опитаних і тільки у 2,2 % опитаних рівень ІТН трохи нижче середнього;

г) низького рівня ТН у 15,9 % опитаних іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі; по 11,4 % припало на рівні ТН нижче середнього і трохи нижче середнього; середнього рівня ТН у 40,9 % опитаних; трохи вище середнього рівня ТН у 15,9 % опитаних і лише у 4,5 % опитаних осіб рівень ТН виявився вище середнього. При цьому у жодного з опитаних іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі рівень ТН не виявився високим.

**Висновки.** Отже, отримані результати засвідчили відсутність сформованості високого рівня ТН у іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі; при цьому у більшій частині іноземних студентів виявлено високий та вище середнього рівня показники ІТН, що говорить про неготовність до непередбачуваних та невизначених ситуацій, які притаманні авіаційній галузі.

Подальші наші дослідження будуть спрямовані на розробку та реалізацію стратегій педагогічного впливу, які дозволять підвищити показники ТН, при цьому знизивши показники ІТН у іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі.

### **Список використаних джерел**

1. Михеева Т.О. Сучасна вимога міжнародного ринку праці – формування Soft Skills у іноземних студентів-майбутніх інженерів авіаційної галузі. *Вісник науки та освіти*. 2022. №1(1). С. 204-215.

2. Освітньо-професійна програма «Технічне обслуговування та ремонт повітряних суден і авіадвигунів» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 272 «Авіаційний транспорт» галузі знань 27 «Транспорт». Національний авіаційний університет. URL: <http://aki.nau.edu.ua/wp-content/uploads/%D0%9E%D0%9F%D0%9F-272->

[\\_D0%9C%D0%B0%D0%B3%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80\\_.pdf](#) (дата звернення: 20.12.2022).

3. Phillip G. Clampitt , M. Lee Williams. Conceptualizing and Measuring How Employees and Organizations Manage Uncertainty. 2007/03/05. P. 315 – 324. <https://doi.org/10.1080/00036810500317649>. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00036810500317649> (last accessed 2022/12/20).

4. Budner S. Intolerance of Ambiguity as a Personality Variable. *Journal of Personality*. 1962. № 30. P. 29 - 50.

5. Хілько С.О. Психологічні умови формування толерантності до невизначеності у майбутніх психологів: дис. ... канд. пед. наук : 19.00.07. Київ, 2018. 279 с.

6. Саннікова О.П., Санніков О.І. Толерантність до невизначеності як предиктор прийняття рішень особистістю. URL: [http://umo.edu.ua/images/content/nashi\\_vydanya/visnyk\\_PO/12\\_41\\_2020/social/Bulletin\\_12\\_41\\_Social\\_and\\_behavioral\\_sciences\\_Sannikova\\_Sannikov.pdf](http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/12_41_2020/social/Bulletin_12_41_Social_and_behavioral_sciences_Sannikova_Sannikov.pdf) (дата звернення: 20.12.2022).

7. Кузікова С. Б. Толерантність до невизначеності: теоретико-емпіричні розвідки. *Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки*. 2018. Том 1. № 3 (2018). С. 67- 72. <https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/326> URL: (дата звернення: 20.12.2022).

8. Lytvyn, S. Tolerance to Uncertainty as a Psychological Construct. *Psychological Journal*, 2019. № 1. Vol. 5. P. 90 - 107. <https://doi.org/10.31108/1.2019.1.21.6>. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/article/view/486> (дата звернення: 20.12.2022).

9. Гусєв А. І. Толерантність до невизначеності як чинник формування професійної ідентичності майбутнього психолога. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/8387/1/\\_D0%93%D1%83%D1%81%D1%94%D0%B2\\_%D1](https://lib.iitta.gov.ua/8387/1/_D0%93%D1%83%D1%81%D1%94%D0%B2_%D1)

[%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%20%D0%A2%D0%9D.pdf](#) (дата звернення: 20.12.2022).

10. Томаржевська І.В. Феномен «толерантність до невизначеності» і його психологічний аналіз. URL: <http://psyj.udpu.edu.ua/article/view/152564> (дата звернення: 20.12.2022).11. Павленко Г. В. Толерантність до невизначеності як ресурс психологічного благополуччя студентів. Актуальні проблеми психології, 2019. Т. 7, вип. 47. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v7/i47/20.pdf> (дата звернення: 20.12.2022).